

Kristine
Garde

To
læresager
i Folkekirken

Jurist- og Økonomforbundets Forlag

To læresager i Folkekirken

Til Peter

Kristine Garde

To læresager i Folkekirken

Jurist- og Økonomforbundets Forlag
2006

To læresager i Folkekirken

1. udgave, 1. oplag

© 2006 by Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Alle rettigheder forbeholdes.

Mekanisk, elektronisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog eller dele heraf er ifølge gældende dansk lov om ophavsret ikke tilladt uden forlagets skriftlige samtykke eller aftale med Copy-Dan.

Omslag: Morten Højmark

Tryk: Narayana Press, Gylling

Indbinding: Damm's Forlagbogbinderi, Randers

Forsideillustration og kapitelillustrationerne er udført af billedkunstner og arkitekt MAA Finn Ulf Grabowski.

Forfatterfoto: Evelyn Petterson Fiig

Motiverne til illustrationerne er hentet fra et maleri udført af billedkunstner og arkitekt MAA Finn Ulf Grabowski med inspiration fra kirken Church of the Light i Osaka i Japan, der er tegnet af den japanske arkitekt Tadao Ando.

Printed in Denmark 2006

ISBN 87-574-1595-1

Udgivet med støtte fra

Det Finneske Legat

og

Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse

Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Lyngbyvej 17

Postboks 2702

2100 København Ø

Telefon: 39 13 55 00

Telefax: 39 13 55 55

e-mail: forlag@djoef.dk

www.djoef-forlag.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	9
Kapitel 1. Indledning	
1.1. Tilgangen	11
1.2. Gennemgangen	14
Kapitel 2. Arboe Rasmussen-sagen	
2.1. Sagens forløb	19
2.1.1. Forhistorien	21
2.1.2. Provsteretten	26
2.1.3. Landemoderetten	31
2.1.4. Højesteret	34
Ekskurs: Arboe Rasmussen-sagen anskuet kirkehistorisk	39
2.2. De tre instansers domme	42
2.2.1. Provsterettens dom	42
2.2.1.1. Generelt	42
2.2.1.2. Specifikt (opbygningen)	47
2.2.1.3. Dissentierende votum	51
2.2.2. Landemodets dom	58
2.2.2.1. Generelt	58
2.2.2.2. Specifikt (opbygningen)	60
2.2.3. Højesterets dom	69
2.2.3.1. Erklæringerne	69
2.2.3.1.1. Teologerklæringerne	71
2.2.3.1.2. Bispeerklæringerne	90
2.2.3.2. Højesterets votering anskuet juridisk	98
2.2.3.3. Højesterets votering anskuet retsteologisk	104
2.2.3.3.1. Læren	104
2.2.3.3.2. Omstændighederne	114
Ekskurs: Westenholz-sagen	124
Ekskurs: Konow-striden	136
Ekskurs: Arboe Rasmussen og unitarerne	138

Indholdsfortegnelse

2.3. Arboe Rasmussens erfaringer med det gejstlige retssystem	144
2.3.1. Forhistorien	146
2.3.2. Provsteretten	164
2.3.3. Landemoderetten	167
2.3.4. Højesteret	168
2.3.5. Vålse	169
2.3.6. Kirkeretlige og retsteologiske kommentarer	174
2.4. Brikker til en kirkeretlig og retsteologisk vurdering af Arboe Rasmussen-sagen	188
2.4.1. Præjudikatsvirkningen	188
2.4.2. En ren læresag?	190
2.4.3. Brugen af folkekirkens bekendelsesskrifter	192
2.4.4. Det almindelige præstedømme	195
 Kapitel 3. Provsteret og Præsteret	
3.1. Provsteretten	201
3.1.1. Provsterettens hjemmel og anvendelsesområde	201
Ekskurs: Udkast til Lov om Behandling af folkekirkelige Retssager	205
3.1.2. Provsterettens sammensætning og procesmåde – den inkvisitoriske retspleje	208
3.1.2.1. Provsteret	208
3.1.2.2. Landemoderet	213
3.1.2.3. Højesteret	214
3.2. Tjenestemandsløven af 1969	215
3.2.1. Provsteretsparagraffen, § 44	215
3.2.2. Skilsmisseparagraffen, § 43	220
Ekskurs: Den danske Præsteforening	227
3.3. 1992-loven	229
3.3.1. Lovens tilblivelse	229
3.3.1.1. Kompetencestriden	231
3.3.1.2. Kirkeudvalgets høringssvar	237
3.3.1.3. Lovens behandling i Folketinget	239
3.3.2. Lovens indhold	241
3.3.2.1. »i folkekirkens interesse«	241
3.3.2.2. Juridiske kommentarer til loven	244

Kapitel 4. Snedsted-sagen

4.1. Sagens forløb	261
4.1.1. Forhistorien	261
4.1.2. Optakten	270
4.1.3. Sagens indledning	282
4.1.4. Klageskriftet	294
4.1.5. Præsteretten	296
4.1.6. Landsretten	303
4.2. De to instansers domme	313
4.2.1. Præsteretten	313
4.2.1.1. Generelt (opbygning)	313
4.2.1.2. Specifikt (indhold)	314
4.2.1.2.1. Processkrifter	314
4.2.1.2.2. Selvforsvar og vidneforklaringer	321
4.2.1.2.3. Procedurer	340
4.2.1.2.4. Præsterettens bemærkninger og konklusion	348
4.2.2. Landsretten	352
4.2.2.1. Generelt (opbygning)	352
4.2.2.2. Specifikt (indhold)	353
4.2.2.2.1. Påstande	353
4.2.2.2.2. Narratio	354
4.2.2.2.3. Procedurer	360
4.2.2.2.4. Præmisser	364
4.2.2.2.5. Konklusion	375
4.3. Brikker til en kirkeretlig og retsteologisk vurdering af Snedsted-sagen	376
4.3.1. Tjenestemandssag eller læresag?	376
4.3.2. Klageskriftets udfærdigelse	383
4.3.3. Sagens behandling i præsteretten og landsretten	387
4.3.3.1. Gerningsindholdet	387
4.3.3.2. Tidsrummet	395
4.3.3.3. Helhedssynet	399
4.3.3.4. Dommene	403
4.3.3.4.1. Præsterettens dom	403
4.3.3.4.2. Landsrettens dom	412
4.3.4. Revision af 1992-loven?	419
Ekskurs: Snedsted-sagen – omtalt i Kristeligt Dagblad	426

Kapitel 5. Perspektivering

5.1. Kirkerum kontra retslokale?	445
5.2. Retsteologi – teologisk eller juridisk hjælpedisciplin?	450
5.3. Fra stridssamtale til læresag	453
5.4. Lærenorm kontra lærelov?	459
5.5. Præsteløftet	464
5.6. Præsteret eller lærenævn?	470
5.7. Epilog	477

Appendiks I. Afskrift af Højesterets votering

i Arboe Rasmussen-sagen	481
--------------------------------------	------------

Appendiks II. Interviews i anledning af Snedsted-sagen

Biskop Søren Lodberg Hvas	493
Pastor emeritus Bent Feldbæk Nielsen	508
Universitetslektor Jørgen Stenbæk	528
Landsdommer Kristian Petersen	544
Departementschef Preben Espersen og kontorchef Steffen Brunés	560

Præsteløfte	575
--------------------------	------------

Lov nr. 336 af 14. maj 1992 om domstolsbehandling af gejstlige

læresager	576
------------------------	------------

Kilder og litteratur	579
-----------------------------------	------------

Utrykte kilder	579
----------------------	-----

Trykte kilder og litteratur	581
-----------------------------------	-----

Terminologisk ordliste	595
-------------------------------------	------------

Personregister	603
-----------------------------	------------

Sagregister	609
--------------------------	------------

Forord

Et nøgleord i min tilværelse er *prædiken*. Som præstebarn har jeg hørt et utal af min far, Frimodt Krogh Niensens prædikener, som han trods mange opfordringer ikke ville udgive, fordi han var af den principielle opfattelse, at de ikke kunne løsrives fra gudstjenesten for den konkrete menighed, de hørte hjemme i. Under mit teologiske studium var jeg ivrig kirkegænger, og selv om jeg kom vidt omkring, varede det ikke længe, førend jeg havde udvalgt nogle favoritprædikanter. Det gik hurtigt op for mig, at der var mange forskellige måder at prædike det samme evangelium på – afhængig af den enkelte præsts teologiske ståsted og personlighed, og denne mangfoldighed udfoldedes også på Pastoralseminariet, hvor man som cand.theol. bl.a. selv skulle prøve kræfter med den svære kunst at prædike, inden man kunne få præsteembede i folkekirken. Igennem 20 års virke som folkekirkepræst har jeg nærmest trukket vejret gennem prædikenarbejdet, som ikke kan næres uden teologisk fordybelse. Jeg er ikke i tvivl om, at jeg igennem de mange år har hørt prædikener og måske undertiden selv holdt prædikener, der var i modstrid med kirkens evangelisk-lutherske lære og dermed kætterske. Personlig har jeg nu aldrig frygtet at blive underkastet et gejstligt tilsyn, som indebar, at biskoppen forlangte at få mine prædikener til grundig gennemlæsning, men i de senere præsteår udviklede jeg en særlig interesse for spørgsmålet om, hvorledes folkekirken håndhæver sin lære i forhold til præster, der kører et teologisk særløb. Tilskyndet af den såkaldte Snedsted-sag (1992-1999) tog jeg fat på kirkeretlige og retsteologiske studier om gejstlige læresager, selv om det medførte, at jeg måtte hænge præstekjolen bagest i garderobeskabet. Naturligvis forestillede jeg mig, at jeg ville kunne drage nytte af mine egne erfaringer som præst i folkekirken.

Alligevel: et er at udføre et alsidigt præstearbejde, noget andet er at kaste sig ud i et egentligt forskningsprojekt, der tilmed har berøring med et – blandt visse teologer – nærmest foragtet fagområde, kirkejura. Til mit store held fik jeg et trekløver af mesterlærere, der har delt ud af deres betydelige forråd af viden, gennemlæst manuskriptudkast og er fremkommet med værdifulde forslag til ændringer. Det drejer sig om Kirkeministeriets tidligere departementschef, dr.jur. Preben Espersen, dr.theol.

Thorkild C. Lyby og kirkeretseksperter, afgået lektor i kirkehistorie Jørgen Stenbæk. En dybtfølt tak skal lyde til hver af dem. Folketingets Ombudsmand, professor, dr.jur. Hans Gammeltoft-Hansen har givet gode råd til kapitlet om provsteret og præsteret, hvad jeg er taknemmelig for. En helt særlig tak skal rettes til min mand, kriminaldommer Peter Garde, som ud over at have muliggjort, at jeg kunne overgå til ulønnet forskning, tålmodigt har indført mig i juridiske grundbegreber og pædagogisk kommenteret hver side. Uden hans bistand havde der ikke foreligget et resultat, som professor, dr.jur. Inger Dübeck efter gennemlæsning har tilskyndet mig til at offentliggøre store dele af. På et tidligt tidspunkt i forløbet har jeg modtaget 40.000 kr. fra Kirkeministeriet efter indstilling fra Bestyrelsen for Folkekirkens Uddannelsesinstitutioner for Præster. Jeg kvitterer med tusind tak. Endelig står jeg i taknemmelighedsgæld til systemarkitekt Thomas Ulrich, som generøst har vedligeholdt hjemmekontorets udstyr. Selv om de således alle har bidraget til, at jeg er kommet til vejs ende med værket, har ingen af dem ansvar for dets mangler og eventuelle fejl. Dem tager jeg naturligvis på min kappe.

Transformationen fra manuskript til bog har Jurist- og Økonomforlaget ved redaktionschef Vivi Antonsen og produktionschef Per Kjæmpe beredvilligt påtaget sig. Hjertelig tak. Det Finneske Legat og Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse har ydet en kærkommen støtte til trykningen, hvilket jeg udtrykker min oprigtige tak for.

Det er mit håb, at læseren må kunne fornemme, at jeg i afdækningen af to nyere læresagers forløb og domstolsbehandling ikke har været drevet af en ubændig lyst til at gå på kætterjagt, men af en optagethed af kirkens forpligtelse til at bevare sin evangelisk-lutherske lære under indrømmelse af præsternes forkyndelsesfrihed, der imidlertid er begrænset af pligten til at formidle et genkendeligt evangelium. Et ønske om en symbolsk anskueliggørelse af dette forhold har billedkunstner og arkitekt MAA Finn Ulf Grabowski opfyldt ved at stille et eget kors-maleri til rådighed som omslag og udført farvevariationer heraf til kapitelillustrationer. Forhåbentlig deler læseren min glæde over hans bidrag.

KAPITEL 1

Indledning

1.1. Tilgangen

»Naarsomhelst der var Brug for et fast standpunkt i et dogmatisk Problem, havde Patriarken været villig til at forlade sine Fornøjelser og udtale sig frit og fast til Støtte for den Tradition, han havde arvet. Der havde været den grimme Historie med Metropolitten af Matodi, der havde erklæret, at han var det fjerde Medlem af Treenigheden ...« Citatet er i Jens Kruses oversættelse hentet fra Evelyn Waugh's satiriske roman *Black Mischief* (1932), hvori han opruller forholdene i en fantastistat, der har umiskendelig lighed med Abessinien før den italienske erobring i 1936. Som det anes, er de kirkelige forhold i dette land ret komplicerede, men statskirkens overhoved, den nestorianske patriark, undlader dog ikke i respekt for den nedarvede tradition at skride ind over for den vranglære, som metropolitten tydeligvis har gjort sig skyldig i: fire medlemmer af treenigheden er rigtignok ét for meget.

Selv om det ikke er litteraturens verden, vi skal bevæge os ind i, peger Evelyn Waugh med sit opdigtede eksempel immervæk på, at det kan blive aktuelt også i virkelighedens verden at måtte reagere på præsters forkyndelse, nemlig når en vital del af kirkens lære udsættes for en afvigende tolkning. Et fundamentalt punkt i Den danske Folkekirkens lære er netop treenhedsdogmet: troen på Gud Fader, Gud Søn og Gud Helligånd, så når en præsts forkyndelse sættes under teologisk lup med henblik på en eventuel læresag, må begrundelsen være, at den pågældende præst fejltolker troen på den treenige Gud. Mindre bør ikke kunne gøre det.

Om folkekirken hedder det i Danmarks Riges Grundlov: »Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten.« Begrebet »den evangelisk-lutherske kirke«, som karakteriserer folkekirkens teologiske selvforståelse, er dog ikke frembragt af Grundlovens fædre, men hentet fra den forudgående lovgivning, hvor udtrykket beskrev den statsreligion, der hvilede på de i Christian V's Danske Lov

Kapitel 1. Indledning

(D.L.) 2-1 nævnte bekendelsesskrifter: »Den Hellige Bibelske Skrift, det Apostolske, Nicæniske og Athanasii Symbolis, og den Uforandrede Aar et tusind fem hundrede og tredive overgigen Augsburgiske Bekiendelse og Lutheri liden Catechismo.« Skal folkekirken lære- eller bekendelsesgrundlag fastlås, må man altså søge tilbage til Danske Lov 2-1.

Senere binder Danske Lov præsterne til bekendelsesgrundlaget, idet en bestemmelse i 2-4-6 pålægger dem at forkynde evangeliet rettelig »efter Guds aabenbarede Ord, og den Hellige Kirkis Symbola, og den Uforandrede Augsburgiske Bekiendelse«, hvilket de skal gøre af hensyn til »Christi Meenigheds Opbyggelse« (D.L. 2-4-7). Denne bekendelsesbinding erklærer også nutidige præster sig hver især indforstået med ved forud for præsteindsættelsen at aflægge det såkaldte præsteløfte (1870), hvor det som det første hedder, at vedkommende skal beflitte sig på at »forkynde Guds ord rent og purt, således som det findes i de profetiske og apostolske skrifter og i vor danske evangelisk-lutherske folkekirkes symbolske bøger«, hvorved der tænkes på de fem skrifter i Danske Lov. Med et grundlovsfæstet lære- og bekendelsesgrundlag samt et præsteløfte aflagt af præsterne »for den alvidende Guds åsyn« må folkekirken i sin betydning af trossamfund siges at have gode vilkår til at kunne bevare sin evangelisk-lutherske karakter, uden at de dog kan eliminere risikoen for, at kirkens lære underløbes indefra ved, at en gejstlig – det være sig præst, provst eller biskop – fremfører teologiske særstandpunkter.

Ud over at være et trossamfund med et evangelisk-luthersk læregrundlag er folkekirken desuden et civilt ledet forvaltningsområde, idet det fremgår af den ovenfor citerede bestemmelse i Grundlovens § 4, at staten skal støtte folkekirken, hvormed nu om dage først og fremmest tænkes på økonomisk støtte. Som et ufravigeligt grundprincip forpligter bestemmelsen desuden statsmagten til at respektere kirkens evangelisk-lutherske lære, således at der hverken lovgives, administreres eller dømmes i modstrid med kirkens læregrundlag, eller som dr.jur. Hans Gammeltoft-Hansen har forklaret om den selvstændige regel, de første syv ord i Grundlovens § 4 indeholder: »Heri ligger, at folkekirken ikke retligt kan gestaltes på en måde, der strider imod det system af kirkelige regler og begreber, som indgår i den evangelisk-lutherske kirke. Noget sådant ville simpelthen stride mod grundloven.« Grundlovens § 4 fordrer altså et samvirke mellem teologi og jura, når folkekirkenes ordening hviler på en dobbelthed af teologisk-kirkelige og juridiske normer; dette samvirke har inden for de seneste 20 år fået navn af kirkerettens dobbelte normsystem eller blot det dobbelte normsystem.

Hvor de danske kirkeretsfremstillinger vidner om, at kirkeretten som juridisk disciplin er veludviklet, idet kirkeret i Danmark er et gammelt juridisk fag baseret på retsvidenskabelige, dvs. retshistoriske, retsdogmatiske og retspolitiske metoder, må kirkeretskyndige juristers efterlysning i slutningen af 1980'erne af en teologisk disciplin, der kunne bidrage til udvikling af samvirket mellem de to normsystemer, tolkes som en kritik af, at teologerne ikke havde formået at skabe et tilsvarende teologisk begrebsapparat. Det blev der rådet bod på ved indførelsen af begrebet *retsteologi* som betegnelse for den teologi, der benyttes især i kirkeretlige sammenhænge, og som bygger på gængs teologisk metode karakteriseret ved en kombination af historisk-kritiske og systematiske metoder. Rets-teologiens opgave består således bl.a. i at afklare teologiens juridiske anvendelighed i relation til folkekirkeordningen, f.eks. i forbindelse med lærespørgsmåls afgørelse.

Ikke overalt i det teologiske landskab er begrebet retsteologi dog blevet hilst velkommen. Efter visse teologers mening er retsteologien udtryk for en utilladelig kobling mellem jura og teologi. For så vidt som de overhovedet anerkender, at der eksisterer forpligtende teologiske normer, gør de gældende, at disse normer udelukkende kan udfoldes i frihed – en frihed, der i præstens videregivelse af kirkens evangelisk-lutherske lære manifesterer sig som forkyndelsesfrihed. De samme teologer afviser kategorisk, at de teologiske normer under nogen omstændigheder kan gennemtvinges med fysisk magt i lighed med, hvad der kendetegner en retlig norm (retsregel). Med disse definitioner på henholdsvis en teologisk norm og en juridisk norm bliver forskellen mellem de to slags normer afgrundsdyb, hvorfor der for de samme teologer at se hverken kan eller skal bygges bro mellem jura og teologi, sådan som det sammensatte begreb retsteologi kan give et misvisende indtryk af skulle kunne være tilfældet.

Delvis imod disse synspunkter vil jeg hævde, at den teologiske norm indeholder et tvangselement, som kan defineres som bekendelsesbindingens eller læreforpligtelsens negative side. Bekendelsesbindingen har efter min opfattelse altså både en negativ side og en positiv side. Hvor *forkyndelsesfriheden* er bekendelsesbindingens positive side, kan dens negative side bestemmes som en *indre tvang*, der følger af præstens pligt til at respektere bekendelsesgrundlaget. Dette element af indre tvang må retsteologien tage livtag med, når den fjerde person i treenigheden dukker op, og der derfor bliver behov for at sætte ind med en eller anden slags reaktion (sanktion). Endvidere opererer nogle jurister med en *udvi-*

Kapitel 1. Indledning

det definition på begrebet retsnorm, hvorefter en retsnorm betyder en juridisk norm, der anvendes (dvs. får virkning) i retlige sammenhænge, også selv om den ikke nødvendigvis gennemtvinges ved statsmagtens fysiske magt. Det indebærer, at den teologiske norm og den juridiske norm ikke ligger langt fra hinanden hvad angår spørgsmålet om mulig reaktion på en tilsidesættelse af folkekirkens læregrundlag.

Kun to gange i nyeste tid er der ved domstolene blevet gennemført gejstlige læresager i Danmark. I 1916 afsluttedes sagen mod sognepræst Niels Peter Arboe Rasmussen (*AR-sagen*) med frifindelse ved Højesteret, og i 1999 modtog sognepræst Bent Feldbæk Nielsen i den såkaldte *Snedsted-sag* Vestre Landsrets dom for at have tilsidesat folkekirkens bekendelsesgrundlag. Hvor *AR-sagen* blev indbragt for *provsteretten*, blev *Snedsted-sagen* rejst efter den i 1992 indførte *præsteret*, hvorved provsteretterne, som både jurister og teologer længe havde erklæret forældede, blev afskaffet. Ud over at underbygge behovet for en tiltrængt reform af de gejstlige retter har *AR-sagen* betydning derved, at den ligesom *Snedsted-sagen* giver anledning til at sætte spørgsmålstejn ved retlig brug af teologiske normer eller bekendelsesudsagn. Hvorvidt det er muligt at anvende kirkens bekendelse som grundlag for en juridisk afgørelse på en måde, der ikke underminerer de teologiske normers karakter, påhviler det især retsteologen at give et fyldestgørende svar på. Her rækker det ikke blot at udtale sig frit og fast til støtte for den nedarvede tradition, sådan som det er tilfældet med Evelyn Waugh's romanpatriark.

1.2. Gennemgangen

For begge sagers vedkommende gælder overordnet, at der er tale om en bredt anlagt gennemgang, der hverken er domineret eller styret af min retsteologiske tilgang til læresagerne. Ikke desto mindre har jeg valgt en fremstillingsform, der afspejler, at de gejstlige læresager er blevet afgjort af domstolene. Det indebærer, at grundlaget for en indledende redegørelse for den pågældende sags forløb, herunder ikke mindst optakten, er sagens mange akter, som er fremlagt i retten. Nu findes der ikke nogen betegnelse for en sådan type redegørelse, og frem for at konstruere et mere eller mindre dækkende udtryk må det være tilstrækkeligt at gøre opmærksom på, at der naturligvis både er kirkeretlige og retsteologiske elementer i spil. Af hensyn til bevarelsen af kontinuiteten i sagsforløbet vil de forskellige elementer ikke blive udpindet undervejs.

I kapitlet om Arboe Rasmussen-sagen (*kapitel 2*) følges redegørelsen for dens forløb gennem de tre instanser (provsteret, landemode, Højesteret) op af en gennemgang af de tre instansers domme, hvor hovedvægten vil blive lagt på højesteretsdommen, nærmere bestemt voteringen. I et appendiks I bringes en afskrift af den ikke tidligere offentliggjorte højesteretsvotering. En hidtil ukendt brevveksling mellem Arboe Rasmussen og frk. Mary Bess Westenholz, medlem af det unitariske »Det fri Kirkesamfund«, giver bl.a. indblik i Arboe Rasmussens personlige erfaringer med det gejstlige retssystem. Til yderligere belysning af sagen og dens hovedperson er indsat tre ekskurer, en om den såkaldte Westenholz-sag (1908), en anden om en samtidig norsk parallelsag til AR-sagen, benævnt Konow-striden, og en tredje om Arboe Rasmussens forhold til unitarerne livet igennem. Kapitlet slutter med fremlæggelse af nogle brikker til en kirkeretlig og retsteologisk vurdering af AR-sagen.

Kapitlet om Snedsted-sagen (*kapitel 4*) begynder som tidligere nævnt med en fremstilling af sagens forløb gennem de to instanser (præsteret og landsret). Ud over sagens akter er redegørelsen tillige baseret på en række indhentede interviews, som i et appendiks II gengives lettere forkortede. Herefter følger en gennemgang af de to instansers domme, hvorefter der fremlægges brikker til en kirkeretlig og retsteologisk vurdering af sagen. Indsatte uddrag af sognepræst Feldbæk Niensens ikke tidligere offentliggjorte dagbogsoptegnelser giver – i lighed med AR-sagen – et relevant indblik i Feldbæk Niensens personlige erfaringer med det gejstlige retssystem. En afsluttende ekskurs om den massive dækning, Snedsted-sagen fik i Kristeligt Dagblad, fremhæver til gengæld sagens principielle betydning sammenholdt med Snedsted-menighedens interesser.

Imellem de to sager er kapitlet Provsteret og Præsteret (*kapitel 3*) bragt. Den generelle gennemgang først af provsteretten og dernæst af præsteretten kan ganske vist forekomme bagvendt i relation til AR-sagen. Men eftersom præsteretten blev indført i erkendelsen af, at provsteretten var udtjent, har jeg valgt at prioritere en *samlet* principiel redegørelse for de to slags gejstlige retssystemer højere end den forskel, der derved er opstået i forudsætningerne for de to læresager, idet man som læser af AR-sagen »mangler« et forudgående teoretisk kendskab til det aktuelle kirkeretlige system, hvilket så til gengæld ikke er tilfældet med Snedsted-sagen.

I et afsluttende perspektiveringskapitel (*kapitel 5*) samles nogle indbyrdes forbundne temaer, som har direkte relation til min særlige tilgang til gennemgangen af læresagerne. Så langt fra at kontrastere skulle det gerne

Kapitel 1. Indledning

understøtte hovedformålet med denne bog, nemlig at levere en grundig dokumentation for sagernes faktiske forløb gennem det gejstlige retssystem med henblik på at befordre den stadig tilbagevendende debat både mellem fagfolk indbyrdes og blandt kirkeligt interesserede om vilkårene for præsters fortolkning af folkekirkens evangelisk-lutherske lære.

For at lette læsningen har jeg udarbejdet en terminologisk ordliste over såvel teologiske som juridiske fagudtryk. Endvidere er bogen forsynet med et personregister og et sagregister.

This page intentionally left blank